

Angela Merkel, Andreas Burnier, Gustav Klimt, Oliver Sacks, Liv Tyler, André Hazes, Margaretha van Parma, Marieke de Vries, Joko Widodo, Pablo Neruda, Julia Kristeva, Senne van de Velde, Ingeborg Bachmann, Nelson Mandela, Rob van Essen, Iris Murdoch, Herbert Marcuse, Vivianne Miedema, prinses Diana, Marleen Veldhuis, Tom Hanks, Oriana Fallaci, Corrie van Gorp, Lionel Messi, Rembrandt van Rijn, J.J. Voskuil, Meryl Streep, Bas van der Vlies, Sjinkie Knegt, Jhumpa Lahiri, Jean-Paul Sartre, Ariana Grande, Virgil van Dijk, Gerard Walschap, Tom Cruise, Elon Musk, Gustav Mahler, Kathleen Booth, Mercedes Sosa, Julius Caesar, Carry Slee, Floris Cohen, Kartika Liotard, Jolande Withuis, George W. Bush, George Sand, Emmeline Pankhurst, prins Bernhard, Juan Carlos Zuloaga Ramirez, Patrice Lumumba, Judith Durham, Alice Munro, 50 Cent, Nicole van den Hurk, Juli Zeh, Pyke Koch, Madeleine Vionnet, Karin Bloemen, Ingmar Bergman, Liu Cixin, Eberhard van der Laan, Franz Kafka, Elsbeth Boor, Cindy Hoetmer, Maggie Lindemann, Erwin Olaf, Wilfred Genee, Frida Kahlo, Liselot Thomassen, Hasan II, Kitty Courbois, Wisława Szymborska, John Quincy Adams, Frantz Fanon, Nescio, Floor Wibaut, Eddy Wally, Xandra Schutte, Anna Achmatova, Dolf Jansen, Peggy Gou, Thomas Blondeau, Walter Benjamin, Henk Binnendijk, Amitav Ghosh, Jacoba van Beieren, Kraantje Pappie, Imelda Marcos, Maurits Treur, Laila al-Zwaini, Harrie Jekkers, Hilary Mantel, Wim T. Schippers, Courtney Love, Arnoud Meijer, Estée Lauder, Henry David Thoreau, Claudia Sheinbaum, Ringo Starr, Khloé Kardashian, Roos Mogggré, Kevin Hart, Kees 't Hart, Billy Wilder, Oepke Noordmans, Alexandros Panagoulis, Tina Nijkamp, Peter Sloterdijk, prinses Alexia, Mariëlle Tweebeeke, Priyanka Chopra, Jeroen van Merwijk, Neelie Kroes, Zinédine Zidane, Martin Bosma, Vladimir Majakovski, Gerard 't Hooft, O.J. Simpson, Eva Jinek, Krzysztof Kieślowski, Malia Obama, Bruno Latour, Elsbeth Etty, Erich Maria Remarque, Annemarie Horst, Tanja Groen, Alfred Korzybski, Gerrit Rietveld, Norbert Elias, Anneke Goudsmit, Lana Del Rey, Adelheid Roosen, Hermann Hesse, Harrison Ford, Johannes Calvijn, Mario Ghella, Ernest Hemingway, Coen van Zwol.

‘Kreeften zijn zo, verleden-ziek.’
Hugo Claus, *Het jaar van de kreeft*

I

In 1997 begon ik in Leiden aan de studie psychologie, en het zou een vergissing zijn. Ik was gaan kijken bij pedagogiek en iemand daar had me het verschil uitgelegd met psychologie. Toen ik thuiskwam zei ik dat hersenen me meer interesseerden dan kinderen, en tegen mijn opa en oma dat ik later depressieve mensen kon gaan helpen.

Oma keek sceptisch. Opa citeerde iets uit de Bijbel: 'Een verslagen geest,' zei hij. 'Wie zal die opheffen?'

Franca niet, dacht hij zeker, en daarmee had

hij wel een punt. Daar lagen mijn talenten inderdaad niet.

Achteraf denk ik dat het eerder de belofte van zelfkennis was, die me had gelokt. Een totaal nieuw perspectief op mezelf.

Mijn hele jeugd was de belangrijkste bron van zelfkennis de Bijbel geweest, plus de Heidelberger Catechismus. Dat laatste is een eeuwenoud boekje met theologische opvattingen in vragen-antwoordvorm, dat door strenggereformeerde jongeren nog steeds uit het hoofd wordt geleerd.

Onze keel is een geopend graf, staat er bijvoorbeeld in de Bijbel, in een brief van Paulus. Met onze tongen plegen we bedrog. Onze voeten zijn snel om bloed te vergieten.

Zijn wij, vraagt de catechismus, alzo verdorven, dat wij ganselijk onbekwaam zijn tot enig goed en geneigd tot alle kwaad? Het antwoord is ja.

Tenzij God je een nieuw hart geeft (nieuw hart = een metafoor = een ticket naar het hemelse hiernamaals).

Ik geloofde het, van dat ‘alzo verdorven’, en doorvoelde het. De regels waren bij ons streng, er viel een hoop te overtreden. Achteraf gezien was ik een gewoon meisje, dat braaf de rok aantrok die ik hoorde te dragen, maar destijds vond ik mezelf stiekem.

Ik was er bovendien van overtuigd dat iedereen om me heen nog een nieuw hart kon krijgen, maar dat het voor mij te laat was, omdat ik thuis nooit iets durfde op te biechten. Een tijdens een preek gehoord zinnetje: ‘Onbeleden zonden zijn onvergeven zonden’ bleef hangen. Ik was doodsbang voor de hel, maar nóg bang voor afwijzing, al liet ik dat niet merken. Je hoorde je normaal en niet te emotioneel te gedragen.

Als achttienjarige had ik absoluut geen behoefte het licht te zetten op mijn innerlijke poel van angst en slechtheid. Kijk niet naar mij, was de boodschap die ik uitzond. Maar denken en voelen waren tijdens het bladeren in de studiegids al wel interessante processen geworden.

Hoe krijg je eigenlijk gedachten? Wat is stemming? Waar zit de ziel?

Plus, denk ik nu, ik was natuurlijk ook gewoon een achttienjarige voor wie het leven begint, die de mogelijkheden verkent, wil weten wat bij haar past. Daarvoor moet je wel weten wie je eigenlijk bent.

Op mijn reformatorische school keken ze in die tijd naar interesses noch talenten. Ze hanteerden er de algemene trechtermethode die vroeger standaard was. Iedere leerling werd opgevuld met hetzelfde mengsel van examenstof plus geloofsleer, moralistische verhalen, gedragsregels, vijandbeelden en ideeën over de maatschappij. Het ging niet op een onverschillige manier, het werd júst gedaan uit liefde, maar wel zonder aanzien des persoons. Er werd keihard gewerkt aan een groepsidentiteit.

Maar hoe afgeschermd je ook opgroeit, je bent toch ook een kind van de moderne tijd. M'n hele leven zeiden de mensen om mij heen dat ik juf zou worden (in plaats van zuster). Maar op het moment dat er een richting gekozen

moest worden, en ik met een aantal meiden uit mijn klas bij de pabo ging kijken, waar net een blokfluitles aan de gang was, dacht ik: nee. Ineens was ik een individu. Maar wat voor een?

Wat een cliché om psychologie te gaan studeren om jezelf te willen begrijpen! En wist ik dan niet dat persoonlijkheid van het Latijnse *persona* komt, en dat het *masker* betekent? Dat het alleen aan de buitenkant bestaat? Nee, dat wist ik niet.

Maar is dat cliché echt zo verkeerd? Streven naar zelfkennis onderscheidt psychologiestudenten dan misschien niet van elkaar, wel van andere diersoorten.

*

Een belangrijk onderdeel van de studie psychologie is psychometrie. Psychometrische theorie steunt op de aanname dat latente eigenschappen indirect kunnen worden gemeten via observeerbare gedragingen of antwoorden.

Zelf deed ik in mijn eerste studiejaar als proefpersoon volop aan psychometrische experimenten

mee, in de kelder van de Faculteit Sociale Wetenschappen. Het duurde meestal maar een halfuur en je verdiende er een tientje mee.

Je moest achter de computer taakjes uitvoeren, onder tijdsdruk beslissingen nemen, en terwijl je dat aan het doen was, keken de onderzoekers naar iets anders, je wist niet precies wat. Je dacht dat ze keken of je voorkeuren wel logisch waren, maar eigenlijk keken ze dan naar consistentie, of naar nog weer iets anders. Je werd er in elk geval over voorgelogen. Anders kon je het experiment beïnvloeden, en zouden ze niet meer meten wat ze wilden meten.

Wat leerden die onderzoekers over mij?

De behoefte aan zelfkennis is onderkend door de wetenschappelijke psychologie, maar bestond al veel eerder, zal wel zo oud zijn als de mens zelf. De oude methoden om tot zelfinzicht te komen zijn trouwens nog volop in gebruik. Naar het lichaam kijken, bijvoorbeeld. Dat we dikke mensen gezellige types vinden. *Pyknisch*, heeft de Duitse arts en psychiater Ernst Kretschmer hen

genoemd. Hij onderscheidde verder nog het *leptosome* (tengere) introverte type, en het *atletische* agressieve type.

Soms worden alleen maar delen van het lichaam bestudeerd: de iris, lijnen in handen, lengtes van tenen. Of iemands gedrag: het handschrift, het patroon van koffiedrab dat achterblijft na het drinken van Turkse koffie, welke tarotkaarten iemand trekt.

Ten slotte kun je ook iemands omgeving in kaart brengen: het (sociale) milieu, de dominante normen, het soort bebouwing. Als je omgeving wat ruim opvat, dan kun je daar ook de stand van zon, maan en planeten bij nemen tegen de achtergrond van de vaste sterren, zoals die zijn geordend in de tekens van de dierenriem.

Astrologie is onbetwistbaar oud. De westerse variant ontstond in het oude Mesopotamië in het tweede millennium voor Christus, waar priesters hemelverschijnselen zagen als voortekenen van goddelijke wil.

Iets van noodlot, al dan niet geschreven in de

sterren, móét je denk ik als mens ook wel aanvaarden, omdat het leven anders gelijkstaat aan verloren kansen; een zwarte reeks van dingen die je allemaal had kunnen doen, maar – stom! stom! stom! – niet hebt gedaan. Overgave aan iets onbeheersbaars is nodig om te kunnen berusten in wat je leven is geworden.

Via de Babyloniërs begonnen ook de Grieken zich voor de sterren te interesseren. Zij ontwierpen de dierenriem zoals we die nu kennen. Een astronoom was in die tijd vaak ook astroloog en werd volop door regeringen geraadpleegd. Machthebbers konden dan anticiperen op wat de sterren hen beloofden.

Ik stel me voor hoe je als heerser leeft als je je hele toekomstige tijd al uitgestippeld hebt gekregen bij je geboorte. Je laat je vastpinnen op een bepaald scenario afkomstig uit de lichtwereld, jou voorspeld door een baardige profeet. Hoe voelt dat, als je leven anders loopt, en je de sterren niet gehoorzaamt?

Ook in het Romeinse Rijk was astrologische kennis populair onder elite en keizers. Tijdens de

middeleeuwen werd ze bewaard en uitgebreid in de islamitische wereld. Via vertalingen kwam ze weer terug in Europa, bij universiteiten en in de geneeskunde, tot de astrologie tijdens de wetenschappelijke revolutie haar wetenschappelijke status verloor.

Als maatschappelijk verschijnsel leeft ze nog altijd voort. Tijdens de Tweede Wereldoorlog schijnen zowel de Duitse als de Engelse regering astrologen in dienst te hebben gehad.

*

Julius Caesar, Johannes Calvijn, Meryl Streep, Angela Merkel, Elon Musk, Vivianne Miedema. Allemaal hebben ze het sterrenbeeld Kreeft. Ik ook. Zou er iets als een gemene deler bestaan? Om een of andere reden kan ik me dat absoluut niet voorstellen.

Al sinds de Grieken geldt Kreeft als beschermend, huiselijk en sterk gericht op verbondenheid met anderen. De Kreeft heeft zachte kussens in huis, lees ik op een modesite.